

Mehdiyeva Mehriban⁵¹
DANTE YARADCILĞINA BİR NƏZƏR

Bu məqalə filologiya üzrə fəlsəfə doktoru elmi dərəcəsi almaq üçün hazırlanan dissertasiyanın tərkib hissəsi olmaqla İtalyan intibahının üç dahi nümayəndəsindən birinin – Dantenin həyat və yaradıcılığını yığcam şəkildə əhatə edir. Bu dahi ədib 1265-ci ildə Florensiyada anadan olmuşdur. Əsil adı Dürante Aldiqyeri olan bu mütəfəkkirin vətəni eynilə digər şəhər-dövlətlər olan Milan, Venetsiya, Genuya, Neapol kimi feodal münasibətlərdən həmin dövrdə kустar əmtəə sisteminə keçən və təcridən sənayeləşən Venetsiya həmin vaxtlar İtaliyada pulla alış-veriş aparmaqla, dəniz yolları vasitəsilə xarici ölkələrlə ticari əməliyyatlar həyata keçirməklə inkişaf edirdi. Feodalların zülmündən xilas olan kəndlilərin şəhərlərə axınının getdikcə artması belə azad şəhərlərdə yerli ziyalıların yetişməsinə səbəb olur, demokratik ideyaların təşəkkülünə şərait yaradırdı. Onların arasında İtalyan intibahının Dante, Bokaççio, Petrarka kimi ədiblərin ortaya çıxması təbii bir hal olmuşdur.

Dante Aligyerinin ilkin əsəri olan “Yeni həyat” 1291-ci ildə yaradılmış, bundan sonra onun şah əsəri “İlahi komediya” ortaya çıxmışdı. 1946-cı ildə isə M. Lozinskinin söyləri ilə bu əsas əsər rus dilinə tərcümə edilərək Stalin mükafatına layiq görülmüşdür (1). Azərbaycanda isə şairin yaradıcılığına prof. Əli Sultanlı hələ 1930-cu ildən bir neçə məqalə həsr etmişdir.

Azərbaycan Prezidenti İlham Əliyevin “Azərbaycan dilində latın qrafikası ilə kütləvi nəşrlərin həyata keçirilməsi haqqında” 12 yanvar 2004-cü il tarixli sərəncam ilə bir çox qiymətli kitablar yenidən nəşr olunur ki, onların arasında “İlahi komediya”nın ruscadan dilimizə çevrilmiş həmin əsər bundan sonra ikinci dəfə işıq üzünə çıxmışdır. Dünyanın bir çox dillərinə tərcümə edilmiş “İlahi komediya” bəşər ədəbiyyatının korifeyləri olan Nizami, Şekspir, Servantes, Rable kimi dahilərin yaradıcılıqları ilə bir sırada durur (2). İtalyan ədəbiyyatının digər parıaq ulduzu Covanni Bokakaççio da bu ədibin tərcümeyi-halına yaxşı bələd olmuşdur. Müasir İtalyan dilinin formalaşmasında müstəsna rol oynamış bu əsər 750 il əvvəlki dövrün reallıqlarını əks etdirməklə həmçinin müəllifdən daha əvvəl yaşamış müxtəlif tarixi şəxslərin əməllərinə nəzər salması ilə əlamətdardır.

Ədib öz doğma şəhəri Florensiyada siyasi cərəyanlar arasında gedən mübarizəyə heç də laqeyd qalmamışdır. Bunlardan birini təmsil edən feodal zadəganlar alman imperatorunun hakimiyyəti altına keçməyə can atır, özlərini “qveltlər” adlandıran ikinci qrup isə Poma Papasının təbəəliyini üstün tuturdular. Bu çəkişmələr dəfələrlə silahlı mübarizəyə çevrilmişdir. Heç kimə tabe olmamağı arzulayan xalq kütlələrinə tərəfdar olan dahi şair 1302-ci ildə doğma şəhərindən sürgün edilmiş, həyatının qalan hissəsini Şimali İtalyanın müxtəlif şəhərlərində keçirmiş və 1321-ci ildə qütbətdə vəfat etmişdir. “İlahi komediya” həmin dövrdə yaranmaqla ədibin ziddiyyətli yaradıcılıq yolunun məğzini və fəlsəfi düşüncələrinin əsasını əks etdirir. Şair ölmüş bədənlərdən çıxan ruhlardan o biri dünyada mövcudluğuna dərindən inanmış, bu əsərini “Cəhənnəm”, “Əraf” və “Cənnət” adlı üç hissəyə bölmüşdür. Bu, xristian katolik dininin doqmalarına tamamilə uyğun idi. Əsərin üç hissədən ibarət olması Tanrıyı, Məryəm ananı və onların övladı İsanı simvolizə etməklə, hər hissənin 33 nəğmədən ibarətliyi və onlardakı hər bəndin üç misradan təşkil olunması poemanın kompozisiyasında riyazi dəqiqliyin göstərilməsinə dəlalət edir.

Poemanın şüjetini ədibin 18 yaşında sevdiyi Beatriça adlı qızın naqəfil ölümündən sonra ədibin ruhlardan dünyasında onun axtarışına çıxması təşkil edir. Dante özündən min il əvvəl yaşamış digər Yunan şairi Vergiliy ilə o biri dünyaya əsərin giriş nəğməsində qarşılaşır və bu iki dahi birlikdə cənnətdə və cəhənnəmdə olan varlıqların ruhları ilə ünsiyyətdə olurlar. Dante öz əleyhdarlarını, öz nifrətinə səbəb olan qeyri-insani keyfiyyətlər daşıyıcılarını cəsarətlə ifşa edir, 34 il yaşamış İsa peyğəmbərin ailə qurmaması səbəbinə keşişlərin də asketik həyat tərzinə üstünlük vermələrini ədib qınayır, ölmüş papaların bəzilərini tənqid etməkdən çəkinmir. Onun ideyaları sonrakı dövrün bir çox mütəfəkkirlərinə dərin təsir etmiş, Rusiyada görkəmli alim Qolenişev-Kuutuzovun “Dante və dünya ədəbiyyatı” adlı fundamental tədqiqatında bu təsirlər səylə araşdırılmışdır (3).

Dantenin bu şah əsərinin başlıca tərbiyəvi ideyası bundan ibarətdir ki, cismani dünyada yaşanılan ömür bir sınaqdır, insanın əməllərinə yalnız o biri ruhlardan dünyasında ədalətli qiymət verildiyindən hər kəs öz ömrünü ləyaqətlə başa vurmaldır. Bununla belə, əsərdə insanın yer üzərindəki həyatı zamanı onu müharibələrə, qan tökməyə özündən asılı olmadan sürüklənməsinə çox pis baxır. Dantedən on beş əsr qabaq yaşamış kor şair Homerin “Odyssey”sinin qəhrəmanı Uliş ilə cəhənnəmdə qarşılaşan Dante onun səyahətlərə olan ehtirasına yüksək qiymət verir. Xeyli sonralar Kolumbun yeni dünyanı kəşf etməsi isə bəlkə də həmin duyğuya verilən qiymətlə bağlıdır.

Əsərin dünya xalqları arasında daha geniş yayılmasına bir səbəb də dahi iotiraçı İohanes Quttenberin Almaniyada çap dəzğahını 1555-ci ildə ixtira etməsi və bu poemanın elə həmin ildə müasir kitab formasında çapdan çıxması ilə bağlıdır. M. Lozinskinin rus dilinə bu əsəri çevirməsi bu dildə danışan bir çox xalqların, o cümlədən bizim Azərbaycanlıların da onunla tanışlığına zəmin yaratmışdır. Uzun müddət Bakı Dövlət Universitetində “Dünya ədəbiyyatı” kafedrasına rəhbərlik etmiş prof. Əkbər Ağayev bu nəşrə əlavə etdiyi girişdə yazır: ““İlahi komediya”nın bədii məziyyətləri çoxdur. O öz dövrünün tam bir simfoniyasıdır. Zəmanəsinin elmi bilikləri, fəlsəfəsi, dini təsəvvürləri, tarixi hadisələri və şəxsiyyətləri, qədim hekayətləri və antik əsatirlər qəhrəmanları bu əsərin nəğmələri arasından

yüksəlir və sanki bizimlə üzbəüz danışır. Bu əsərdə hər şey canlıdır, əyanidir, yüksək poetik libasdadır, şair demək istədiyi fikirləri olduqca dəqiq və aydın ifadə edir. Onda o qədər bitməz və tükənməz yaradıcılıq ehtirası vardır ki, nədən istəsə danışır, nəyi istəsə tərənnüm edir, nəyi istəsə inkar və ya təsdiq edir, nəyə toxunsa ona ruh verib canlandırma bilir. Onun qələmindən çıxan bütün kainat dilə gəlir, bütün təbiət oxucu ilə danışır, sanki bütün ulduzlar aləmi, yer, gey, kəhkəşan, planetlər, od, su, külək, meşələr, dağlar, dərələr, çaylar və okeanlar, bütün canlı və cansız varlıq orada düşünür, hiss edir.” (4. səh 15)

Əsərdəki “Əraf” başlıqlı ikinci bölmədə “Cəhənnəm”dən çıxmış təqsirkarların günahları yuyulur və mötədil təmizlənməyə baş verir. İnsan ağılsızlığı üzündən törənən faciələrə ilahi hüdürlükdən baxan müəllif öz əsərini “komediya” adlandırır və bununla axmaqlığa, bir növ, rişxənd edir (5). Keşiş yepiskop və papaların eynilə İsa peyğəmbər kimi həyatları boyu nəsl vermədən subay qalmalarını təkzib edir. Bu xüsusda yaxın dövrlərdə çəkilmiş “Davinçi kodu” bədii filminin ssenarisində dahi sənətkar Leonardonun vaxtilə kətan üzərində yaratdığı “Əshabələrlə İsa peyğəmbərin şam etməsi” rəsminə əks olunanlar arasındakılardan birinin məhz xristianlıq dahisinin sevgilisi Mariya Maqdalina olduğunu sübut etməyə cəhd göstərilir. Odur ki, Dantenin özlərini övlad səadətindən məhrum edən dindarlara rişxənd etməkdə haqlı olması bur daha özünü bu bədii filmə doğruldu.

İstifadə olunmuş ədəbiyyat:

1. Данте. А. «Божественная комедия». Москва. АСТ «Гранзит». 2006. Перевод М.Лозинского.
2. Ф. Еремин. «100 великих поэтов». М. «Вече». 2014.
3. Голенищев-Кутузов. «Творчество Данте и мировая культура». М. 1950.
4. Dante Alighieri. «Иlahи komediya». Bakı. Azər məşr. 2004. Prof. Əkbər Ağayevin ön sözü. Səh 4-16.
5. Ю. П. Вяземский. «От Данте до Астрида». М. 2014.

SUMMARY

“Glance to the Creation of Dante”

Above presented article is devoted to the analysis of the substantial work “Divine Comedy” of the great Italian poet and thinker Dante Alighieri who lived between 1265-1321. It is mentioned that his motherland Florencia was the independent city-republic like Milan, Venetsia, Genuya, Neapol and Dante was exiled from it at his age of 37 when he started to create his immortal poem consisting of three parts. Investigator highlights in the article that the poet loved a girl by the name of Beatrice when he was 18 and after the unexpected death of his beloved lady Dante travelled the Hell, Clearance and Heaven where he met many well-known people and spoke to them. To each of these three divine places he devoted 33 songs. This work had influenced to the further formation of the modern Italian literary language. The author of this article refers to the Russian and Azeri translations of this fundamental creation.

Р Е З Ю М Е

«Обзор на творчество Данте»,

В представленной статье анализируется основная работа великого итальянского поэта и мыслителя Данте (1265-1321), жившего в свободном городе Флоренции и изгнанного за свои политические убеждения из родного края, после чего он стал работать над данным произведением. Исследователь упоминает о страстной любви юного поэта к Бариче, которая неожиданно умирает и заставляет Данте отправиться в потусторонний мир и пребывает в аду, в чистилище и в раю, где он сталкивается с разными историческими людьми. Каждая из таких частей поэмы состоит из 33-х песен. Автор статьи упоминает, что эта работа серьезно повлияла на дальнейшее развитие современного итальянского языка и была переведена на многие языки мира, в том числе и на русский и азербайджанский языки.

RƏYÇİ: dos.S.Abbasova